Citation:

Topolińska, Z. (2017). Praktyczne i teoretyczne plusy późnej standaryzacji (na przykładzie języka macedońskiego). *Slavia Meridionalis*, 17. <https://doi.org/10.11649/sm.1353>

Zuzanna Topolińska

Macedońska Akademia Nauk i Sztuk

Praktyczne i teoretyczne plusy późnej standaryzacji (na przykładzie języka macedońskiego)

Ponad pół wieku zajmuję się językiem macedońskim, zapoznając się przy okazji z pozostałymi językami słowiańskiego południa i coraz bardziej utwierdzam się w przekonaniu, że jest to kopalnia cennych informacji nie tylko o językowych początkach Słowiańszczyzny, ale i o języku jako takim – o jego dynamice, ewolucji, adaptacji do zmieniającego się środowiska, współżycia i stosunków wzajemnych wielu kodów językowych funkcjonujących na tym samym terytorium.

W nowszej literaturze przedmiotu, w gramatykach porównawczych itp. przeczytamy, że macedoński jest najpóźniej standaryzowanym językiem słowiańskim, gdyż doszło do tego dopiero po II wojnie światowej. Jednak patrząc na to z perspektywy czasu i to nie tylko minionych siedemdziesięciu paru lat, łatwo zauważyć, że z wyjątkiem czeskiego, polskiego, i – paręset lat później – rosyjskiego, większość języków słowiańskich standaryzowała się późno. Istotnym wyróżnikiem w stosunku do macedońskiego jest fakt,

This work was supported by the Macedonian Academy of Sciences and Arts.

Competing interests: the author is a member of the Editorial Team of this journal.

Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2017.

że Macedończykom nigdy wcześniej historia nie dała szansy cieszenia się własną państwowością czy inną formą autonomii, administracją publiczną, systemem edukacji opartym na własnym języku. Państwo cara Samuila, imponująca efemeryda, nie spełnia tych kryteriów. Podobny los w świecie słowiańskim spotkał tylko Łużyczan i źle się to dla nich kończy – przynajmniej w aspekcie językowym¹.

Drugą szczególną cechą macedońskiej sytuacji językowej była – obok tragicznej historii politycznej – historia Cerkwi macedońskiej. W IX wieku naszej ery południowo-wschodnie dialekty macedońskie okolic Salonik zostały poddane standaryzacji i stały się oficjalnym językiem liturgii chrześcijańskich Słowian, a z biegiem czasu – po rozłamie wyznaniowym – oficjalnym językiem liturgicznym tzw. *Slavia Orthodoxa* z patriarchatem w Konstantynopolu, w opozycji do zależnej od Rzymu tzw. *Slavia Latina*. W efekcie na terytorium macedońskim – a *mutatis mutandis* i na pozostałych terenach Kościoła wschodniego – pojawiła się charakterystyczna dyglosja. Z jednej strony standaryzowany, „uczony” język Cerkwi, z drugiej – dialekty ludowe, które poprzez dwujęzyczność skryptorów – przepisywaczy tekstów biblijnych – oddziaływały na język liturgiczny, głównie – acz nie tylko – w sferze słownictwa. W ten sposób powstawały tzw. redakcje języka staro-cerkiewno-słowiańskiego pod wpływem dialektów lokalnych różnicujące język liturgiczny *Slavia Orthodoxa*.

W XX wieku – po pierwszej nieudanej ze względów politycznych próbie, związanej z nazwiskiem Krste P. Misirkova – z kolei zachodnia część macedońskiego kompleksu dialektalnego została poddana kodyfikacji i stała się bazą współczesnego standardowego języka macedońskiego.

Przyjrzyjmy się – na przykładzie języka macedońskiego – specyficznym mechanizmom ewolucji języka w kompleksie dialektalnym pozbawionym wspólnej normy standardowej, nie tylko preskryptywnej, ale i uzualnej. Dodajmy, że w grę wchodzi środowisko multilingwalne. Na terenie, na którym w połowie pierwszego tysiąclecia naszej ery osiedliły się słowiańskie plemiona dzisiejszych Macedończyków, funkcjonował tzw. substrat paleobałkański, a także dialekty albańskie, dialekty aromańskie – ślad panowania rzymskiego, bizantyjska hellenistyczna greka, wreszcie – języki innych przybyszów i władców tych ziem – serbski, turecki, nowogrecki. Wielowiekowa symbioza

¹ Pomijam tu podnoszone ostatnio do rangi języków regionalnych takie kody językowe, jak rusiński, kaszubski itp.

wszystkich tych kodów językowych stworzyła swoisty konglomerat, który nazywamy dziś bałkańską ligą językową, albo – mniej elegancko – bałkańskim kotłem językowym.

Zasoby słownika dialektu macedońskiego wzbogacały dwojaką drogą: a) przez tworzenie nowych leksemów jako wyraz adaptacji do zmieniającego się środowiska i nowych zdobyczy cywilizacyjnych oraz b) przez przyswajanie obcych leksemów należących do innych, konkurencyjnych kodów językowych. W tym drugim wypadku każdy nowy, obcy wyraz wchodzący do istniejącej siatki leksykalnej w procesie adaptacji do jej potrzeb zmienia nie tylko postać dźwiękową, ale nierzadko też znaczenie i modyfikuje przy tym utarte ścieżki asocjacji i znaczenia innych spotkanych na tych ścieżkach jednostek leksykalnych. Trzeba też pamiętać o geograficznej i historycznej różnorodności języków będących źródłami zapożyczeń. Nowsze badania turcyzmów macedońskich wykazują znaczące różnice między inwentarzem, budową dźwiękową i znaczeniem leksemów funkcjonujących w Skopiu – z jednej strony – a zasobem turcyzmów w Bitoli – z drugiej (Цветковски, w druku).

Mimo wszystkich wspomnianych przesunięć i nowo powstałych relacji semantycznych między elementami słownika, odziedziczony system słowotwórczy odpowiedzialny za wewnętrzną organizację informacji zleksykalizowanej – tu i tam wzbogacony, zwłaszcza w sferze derywacji ekspresywnie nacechowanej – nie uległ poważniejszym zmianom. Pewne modele słowotwórcze wychodzą z użycia, inne stosowane są coraz częściej. Tak np. w polszczyźnie derywacja nazw czynności za pomocą starego sufiksu **-bba* jest martwa, podczas gdy w języku macedońskim nadal pojawiają się nowe formacje tego typu. Z drugiej strony, na przykład sufiks **-ovz* na gruncie polskim funkcjonuje jako podstawowy środek derywacji przymiotników odrzeczownikowych, a w języku macedońskim zachował swoją antropocentryczną orientację i tworzy przymiotniki od imion własnych, w tym i *patronimica*.

Głębiej natomiast sięgają zmiany w zakresie informacji zgramatyzalizowanej spowodowane interferencją innych kodów językowych. Mogą one wpływać na wewnętrzną organizację oraz na dynamikę ewolucji odziedziczonych systemu gramatycznego.

Podstawową jednostką semantyczną wypowiedzenia jest propozycja, czyli struktura predykatowo-argumentowa, tj. predykat i implikowane przez niego argumenty. Przez implikację rozumiemy tu fakt, że argumenty „zapisane są” w strukturze semantycznej predykatu. Obok obligatoryjnych argumentów informujących o lokalizacji zdarzenia w czasie i w przestrzeni predykat na

ogół implikuje też argumenty, których referentami są uczestnicy zdarzenia wskazywanego przez daną propozycję. Na przykład predykat 'czytać' implikuje argumenty 'agens – człowiek' i 'obiekt – tekst', predykat 'szyć' argumenty 'agens – człowiek', 'materiał – tkanina', 'przyszły produkt telicznej czynności szycia', 'narzędzie – igłę / maszynę do szycia'. Referentem propozycji jest stan / sytuacja / proces, czyli zdarzenie, o którym informuje mówiący. Propozycja na powierzchni tekstu zazwyczaj realizuje się jako zdanie, które obejmuje wyrażenie predykatywne (tj. wykładnik konstytutywnego predykatu i jego uzupełnień), oraz wyrażenia argumentowe, najczęściej w postaci grup imiennych. Członem konstytutywnym wyrażenia predykatywnego jest *verbum finitum*, a członem konstytutywnym wyrażenia argumentowego – rzeczownik.

Zarówno zdanie, jak i grupa imienna realizująca wyrażenie argumentowe to struktury rekursywne. Jedno zdanie rozwinięte może zawierać wiele zdań prostych, a jedna grupa imienna – wiele grup składowych. Wyrażenia argumentowe obok typowej dla nich formy grup imiennych mogą przybierać również formę zdań. Dlatego mówimy o argumentach przedmiotowych, których referentami są obiekty materialne, i o argumentach propozycyjalnych, których referentami są zdarzenia. W zdaniu: *Mój brat Janek myśli, że Anna go okłamała* mamy dwie grupy imienne nazywające argument przedmiotowy – agensa – i dwa zdania, jedno – nazywające zdarzenie, referenta całej propozycji, drugie – w funkcji argumentu propozycyjnego centralnego predykatu 'myśli'.

Kategorie semantyczne, które uległy częściowej gramatyzacji, tworzą paradygmaty semantyczne zestawione z różnych wartości pod wspólnym mianownikiem, np.: 'płeć', 'liczba', 'żywołność', 'rola uczestnika zdarzenia', 'tryb', 'aspekt' itd. Odpowiednia semantyka jest na powierzchni tekstu sygnalizowana najczęściej przez formanty kategorialne, tj. morfemy związane – czy to wprost wbudowane w strukturę morfologiczną członu konstytutywnego zdania i/lub grupy, czy też towarzyszące mu jako proklityki lub enklityki. W toku ewolucji języka formanty kategorialne bywają często odnawiane, szczególnie w służbie kategorii semantycznych nacechowanych ekspresywnie, jak 'tryb' i szeroko pojęta modalność, 'apel' itp. Skądinąd, języki na ogół dysponują niezwiązanymi syntaktycznie leksemami wyrażającymi obok innych sensów z danego pola semantycznego również te same treści, które zostały zgramatyzowane.

Analiza semantycznej struktury propozycji, analiza struktury zdania i grupy imiennej oraz pragmatycznie motywowanej linearyzacji tych struktur to przedmiot morfosyntaksy, czyli gramatyki danego języka.

Po tym przydługim wstępie koniecznym dla wprowadzenia stosowanej w mojej analizie siatki terminologicznej przechodzę do odpowiedzi na pytanie, co tzw. bałkanizmy gramatyczne mówią nam o rozwoju języka w sytuacji braku norm regulujących ten rozwój. W naszym konkretnym wypadku – przy braku normy administracyjnej i wobec istnienia normy liturgicznej.

Dwa najważniejsze momenty to szerszy zakres gramatykalizacji i wyraźniejsza eksplicytacja (termin Stanisława Karolaka, por. Karolak, 1984) jej sygnałów.

Brak administracji publicznej opartej na języku dominującej liczebnie grupy mieszkańców danego wielojęzycznego terytorium, a co za tym idzie brak odgórnie implementowanej ogólnej normy językowej – a w takiej sytuacji znalazły się plemiona macedońskie na Bałkanach – stymulował codzienne kontakty członków wspólnoty wieloetnicznej i multilingwalnej, niewładających w pełni językami pozostałych grup. Powodowało to naturalne dążenie do maksymalnej eksplicytacji sygnałów informacji najważniejszej w procesie wzajemnego porozumienia, dążenie do ich strukturalizacji, czyli gramatykalizacji. Stąd też interferencja różnych systemów językowych i dążenie, zwykle w pełni nieuświadomione, do ich zbliżenia, w którego rezultacie większym zmianom podlega kod językowy o mniejszym prestiżu społecznym. Wszystko to prowadzi do zwiększenia tempa naturalnej ewolucji językowej, ale – co postaram się pokazać – nie do zmiany jej kierunku.

W mojej prezentacji koncentruję się na trzech seriach procesów, które oddaliły macedoński system gramatyczny od odziedziczonego modelu prasłowiańskiego. Mam na myśli a) zakres informacji zgramatykalizowanej, b) wymianę formantów kategoryalnych przysługujących grupie imiennej, i c) wymianę formantów kategoryalnych przysługujących konstrukcjom zdaniowym.

Ad a. Do najbardziej istotnego rozszerzenia zakresu informacji zgramatykalizowanej doszło w systemie zaimków (*shifters* w terminologii Romana Jakobsona, por. Jakobson, 1957), tj. w systemie umożliwiającym poprawną identyfikację referentów grup imiennych, czyli wyrażen argumentowych – innymi słowy: identyfikację uczestników zdarzenia nazwanego w danej propozycji. Podstawowym zadaniem systemu zaimków jest wiązanie generycznych argumentów i przetwarzanie ich w nazwy konkretnych denotatów / grup denotatów odpowiednich pojęć ogólnych, denotatów funkcjonujących jako argumenty konstytutywnego predykatu danej propozycji. Język macedoński nie tylko utrzymał stary system zaimków wskazujących oparty na

trzech różnych rdzeniach i sygnalizujący odpowiednio lokację przedmiotu w przestrzeni realnej i/lub emocjonalnej według schematu ‘blisko’ ~ ‘daleko’ ~ ‘bez oceny odległości’ w stosunku do nadawcy tekstu, ale wzbogacił ten system o również potrójny rodzajnik. W efekcie, macedońska syntagma nominalna dysponuje formantem, który jednoznacznie identyfikuje jej referenta. Rodzajnik macedoński jest postpozytywny i wiąże się na zasadzie afiksu z pierwszym wyrazem nominalnego ciągu linearnego według modelu: *куќаТА ~ семејнаТА куќа ~ нашаТА семејна куќа* itd. Podobnie jak w innych językach indoeuropejskich rodzajnik oparty jest na rdzeniach demonstratywnych. Wykładnikiem / formantem kategorii semantycznej określoności referenta grupy imiennej jest na powierzchni tekstu właśnie rodzajnik, który odpowiednio odmienia się przez liczby i przez przypadki. Macedoński posiada po dwa paradygmaty liczby i przypadku – określony (+def.) i nieokreślony (-def.).

Jako tzw. rodzajnik nieokreślony funkcjonuje w macedońskim, *notabene* podobnie jak w polszczyźnie, pierwszy wyraz szeregu arytmetycznego, *еден*. Niesie on informację, że referent danej grupy imiennej jest odbiorcy tekstu nieznan, a zarazem implikuje, że nadawca tekstu być może zdolny jest go zidentyfikować. Informację o obiekcie niezidentyfikowanym dla obu uczestników aktu komunikacji niesie zaimek *некој*; *еден* vs *некој* funkcjonują podobnie jak polskie *jeden* vs *jakiś*.

W efekcie macedoński rozszerzył zakres informacji zgramatyzalizowanej o kategorię, którą zwykle nazywamy kategorią określoności, z paradygmatem semantycznym, który informuje, że referent danej grupy imiennej jest (+def), (+/-def) lub (-def).

Nowa seria zgramatyzalizowanych dystynkcji pojawia się również w polu modalności epistemicznej w sferze identyfikacji zdarzeń, o czym por. niżej pod c.

Ad b. Kategorie semantyczne zgramatyzalizowane na poziomie grupy imiennej to – w myśl tradycyjnej terminologii – rodzaj, liczba i przypadek, ostatnio również apel, tj. wariant kategorii osoby w polu semantycznym modalności deontycznej, a w sytuacji macedońskiej – także określoność. Wszystkie te kategorie tworzą paradygmaty semantyczne, które obejmują wartości powiązane wspólnym mianownikiem semantycznym.

Dla kategorii rodzaju jest to prymarnie ‘płeć’ referenta danej grupy imiennej, dla kategorii liczby ‘ilość / liczba’ referentów – uczestników zdarzenia, dla

przypadka ‘rola referenta / referentów w danym zdarzeniu’², dla określoności – ‘identyfikacja referenta dla uczestników aktu komunikacji językowej’. Informację o tym, jaki konkretnie zestaw kategorialnych wartości uczestniczy w danym użyciu grupy imiennej, przenoszą – w stosunku do odziedziczonych kategorii – finalne morfemy leksemów składających się na daną grupę, zwane końcówkami. W polskiej tradycji terminologicznej, ze względu na dominację semantyczną przypadku, nazywamy je najczęściej końcówkami przypadkowymi. Dodajmy, że o ile odziedziczona reguła kongruencji formalnej wymaga kategorialnego uzgodnienia końcówek wszystkich leksemów odmiennych tworzących ciąg linearny grupy, o tyle później zgramatyzalizowana na gruncie bałkańskim określoność wymaga obecności rodzajnika jedynie w postpozycji do pierwszego leksemu w ciągu. Jedną z wtórnych funkcji rodzajnika jest w tej sytuacji wyznaczanie granicy grupy.

Kategoria rodzaju z biegiem czasu szybko straciła swoją motywację semantyczną i funkcjonuje dzisiaj przede wszystkim jako wyznacznik formalnej klasy leksemów odmiennych. Odpowiednia informacja semantyczna zawarta jest w tzw. znaczeniu leksykalnym leksemu, tj. w samym rdzeniu i/lub w sufiksie słowotwórczym. W polszczyźnie jedynie w tzw. końcówkach osobowych czasownika w czasie przeszłym kategoria osoby nadal posiada zdolność informowania o płci osoby działającej, w macedońskim w liczbie mnogiej i ta informacja została zagubiona.

Semantyczny paradygmat kategorii liczby zredukowany jest dzisiaj do podstawowej opozycji: ‘jeden’ ~ ‘więcej niż jeden’ reprezentowanej odpowiednio na powierzchni tekstu przez formy liczby pojedynczej i mnogiej. Języki słowiańskie odziedziczyły z prasłowiańszczyzny również tzw. liczbę podwójną, której relikty zachowały się w większości z nich do dziś. W macedońskim są to – współcześnie w funkcji pluralu – formy typu *очу, ушу, паце, нозе*... Wpływu starego dualu wypada się dopatrywać również w formach – nowo kreowanej – tzw. liczby mnogiej policzalnej (*counted plural*), tj. w formach, które pojawiają się w kongruencji z dominującym liczebnikiem. W grę wchodzi na ogół liczebniki od 2 do 5 w syntagmach typu *два дена, три брата* itp. W języku standardowym składnia tego typu zanika, jednak w dialektach jest nadal żywa i rozszerza się na konstrukcje z liczebnikami wyższego rzędu.

² Wykorzystuję tu odpowiednio zaadaptowaną teorię Ch. Fillmore’a – por. Fillmore (1966, 2002); Тополинська (w druku).

Produktywne były – i w pewnej mierze są nadal – w dialektach macedońskich formy tzw. liczby mnogiej zbiorowej, tj. derywaty słowotwórcze z sufiksem *-*bye*, por. *лива́зе* od *ливада* ‘łąka’, *во́зе* od *вода* ‘woda’, *лице* od *лицт* ‘liść’, ‘kartka’ itp. W języku standardowym formacja ta jest już nieproduktywna³.

Wszystkie opisane formy mnogości z wyjątkiem kolektiwów mają wykładniki formalne w postaci „końcówek przypadkowych”. W wypadku liczby mnogiej policzalnej w grę wchodziły formy związane obecnością liczebników (*bound forms*).

Szerszego komentarza wymaga paradygmat semantyczny przypadku rozumiany jako zestaw ról semantycznych, jakie referenci wyrażen argumentowych odgrywają w zdarzeniu referowanym przez odpowiednią propozycję. Pierwsi gramatycy słowiańscy, czescy, polscy, łużyccy, przejęli łacińską tradycję opisu gramatycznego, do której należał formalny paradygmat odmiennej formy rzeczownika i innych imiennych części mowy, bez prób interpretacji semantycznej tego zestawu jako całości. Dopiero ostatnio podniosły się głosy – w tym i mój (Topolińska, 1973 i in.), że należy ten zestaw zrewidować z punktu widzenia informacji niesionej przez poszczególne formy i usunąć z niego wołącz jako wykładnik odrębnej kategorii apelu (por. niżej). Kolejnym elementem tradycyjnego zestawu, który nie spełnia przyjętych w tym tekście kryteriów, tym razem nie tyle semantycznych, co formalnych, jest *genetivus*. Wyrażenia argumentowe to *ex definitione* konstrukcje adverbialne, kontrolowane przez *verbum finitum* w funkcji członu konstytutywnego zdania. *Genetivus* bezprzymikowy jest notorycznie adnominalny, jego referentem jest szeroko rozumiany *possessor*. Proponuję uznać konstrukcje z (bezprzymikowym!) dopełniaczem za skostniałe transformacje zdań z predykatem ‘habere’, jednym z dwu – obok ‘esse’ – predykatów o najwyższej frekwencji w tekście, a jak się wydaje, najuboższych w treści, dlatego poddanych najszerszej derywacji semantyczno-syntaktycznej.

Jeśli usuniemy wołącz i uznamy szczególną pozycję dopełniacza, pozostaje nam pięć typowych funkcji argumentowych: *nominativus* jako wykładnik funkcji agensa / inicjatora i/lub wykonawcy akcji, *dativus* jako wykładnik funkcji adresata / beneficjenta akcji, *accusativus* jako wykładnik funkcji patiensu / obiektu akcji, *instrumentalis* jako wykładnik funkcji czynnika towarzyszącego akcji – ujęcie, które obejmuje zarówno konstrukcje instrumentalne *sensu*

³ Szczegółowy opis tzw. kategorii ilościowych w języku macedońskim por. w monografii Eleny Petroskiej (Петроска, 2008; por. też niżej (Ad c.), o iteracji zdarzeń – referentów propozycji).

stricto, jak i konstrukcje komitatywne – wreszcie *locativus* jako wykładnik lokacji przestrzennej.

Polszczyzna, jak wiemy, nie zna od dawna bezprzyimkowego miejscownika, a z biegiem czasu również w wypadku innych wymienionych funkcji coraz częściej przyimek przejmuje kontrolę nad końcówką przypadkową. Zobaczmy, jak wygląda powierzchniowa realizacja funkcji argumentowych w języku macedońskim. Odpowiedzi na to pytanie nie znajdziemy, niestety, w gramatykach. Macedoński z biegiem czasu wyeliminował z systemu gramatycznego deklinację, czyli formalny paradygmat przypadkowy rzeczownika i przymiotnika, zredukował drastycznie odpowiedni paradygmat zaimka, a gramatycy nie widzą potrzeby odpowiedzi na pytanie, jakimi środkami język przenosi obecnie informację reprezentowaną przez te paradygmaty. Aby tę odpowiedź sformułować, trzeba przyjrzeć się bliżej a) roli i dystrybucji w tekście nowych, prepozytywnych wykładników informacji o roli semantycznej argumentów, czyli przyimków, a także b) roli i dystrybucji wykładników nowo kreowanej kategorii określoności:

- a) Już u zarania samodzielnego rozwoju Słowiańszczyzny podstawowym formantem miejscownikowym, czyli relacji spacialnych, były odpowiednie przyimki, które kontrolowały lokatywne końcówki przypadkowe. Podobną rolę w stosunku do relacji instrumentalnej pełnił w szerokim zakresie przyimek **sz*. Z biegiem czasu funkcję wykładnika relacji datywnej przejął przyimek *ha* obecny już wcześniej w transformie genetywnej⁴. Przyimek ten w wielu dialektach macedońskich pretenduje również do roli wykładnika biernikowego, choć skądinąd *accusativus* w wielu systemach dialektalnych awansował do roli *casus generalis*, tj. do roli jedynej bezprzyimkowej syntaktycznie zależnej formy rzeczownika. Tak więc ciężar informacji o roli argumentu z postpozycji przesunął się do czytelniejszej dla odbiorcy prepozycji.
- b) Wszystkie zaimki (*shifters*) są w zasadzie wykładnikami (nie)określoności referentów wyrażeń argumentowych i służą identyfikacji tych referentów z pozycji nadawcy i/lub odbiorcy tekstu. Jako takie wszystkie one ciążą ku pozycji początkowej w grupie imiennej. Jedyne „gramatyczny”, a nie „leksykalny” reprezentant tej grupy wyrażeń, rodzajnik, wiąże się – jak wspomniałam – z pierwszym wyrazem w imiennym ciągu linearnym.

⁴ Wypada się tu dopatrywać wpływu greki, gdzie doszło, jak wiemy, do identyfikacji wykładników tych dwu relacji.

W wyniku eliminacji fleksji przypadku i wykształcenia rodzajnika macedoński system imienny posiada dzisiaj dwa centralne paradygmaty: jeden – dla grupy imiennej określonej, drugi – dla nieokreślonej. Formanty kategorialne / wykładniki informacji zgramatykalizowanej to – w paradygmacie nieokreślonym – wyłącznie przyimki i układ linearny grupy, podczas gdy w paradygmacie określonym pojawiają się dodatkowo klityki celownikowe i biernikowe tzw. zaimka osobowego trzeciej osoby.

Powyższy przegląd paradygmatów semantycznych tzw. kategorii nominalnych prowadzi nieodparcie do wniosku, że mamy do czynienia z dwoma typami zasadniczo różnych kategorii. Po pierwsze, mamy kategorie grupy imiennej, zapisane w strukturze semantycznej członu konstytutywnego grupy. Chciałoby się powiedzieć: w jej znaczeniu leksykalnym – to stara kategoria rodzaju oraz kategoria liczby, które zachowały odziedziczone, morfologiczne eksponenty postpozycyjne. Po drugie, mamy kategorie zdania: kategorię roli semantycznej, czyli przypadku, informującą o roli danej grupy w zdaniu, o jej miejscu w zestawie argumentów konstytutywnego predykatu, oraz pragmatyczną kategorię określoności informującą o (nie)zdolności do identyfikacji referenta grupy przez nadawcę i/lub odbiorcę tekstu. Obie te kategorie wykształciły nowe, prepozytywne, w znacznej mierze syntaktyczne formanty kategorialne, przyimki oraz zaimki, a wśród tych ostatnich zgramatykalizowany na poziomie morfologicznym, rodzajnik. Przypomnijmy, że prepozycja to bardziej przejrzysty, a przez to łatwiejszy w odbiorze formant kategorialny.

Nad tymi kategoriami zdaniowymi znajduje się, najwyżej postawiona w hierarchii semantycznej, kategoria osoby, od której zaczniemy nasz przegląd tzw. kategorii werbalnych.

Ad c. Kluczowa dla aktu komunikacji językowej jest kategoria osoby, która niesie informację o tym, kto jest osobą działającą lub poddaną działaniu w sytuacji referowanej w danej propozycji: nadawca lub odbiorca tekstu, a więc bezpośredni uczestnicy aktu komunikacji, czy też osoby trzecie.

Tradycyjalna gramatyka uczy nas, że formalny paradygmat osoby to podstawowy paradygmat czasownika. Jednak *de facto* reprezentanty osoby to tzw. zaimki osobowe obecne w tekście przede wszystkim poprzez ich paradygmat przypadkowy. W odróżnieniu od pozostałych form imiennych zaimki osobowe mają podwójny formalny paradygmat przypadkowy, złożony a) z form samodzielnych akcentowo oraz b) z form klitycznych. Formy akcentowane – z wyjątkiem pozycji po przyimku, dla klityk zablokowanej – pojawiają się w tekście

dla wyrażenia kontrastu, sygnalizują szczególne znaczenie, jakie przydajemy danej osobie w danej sytuacji. Kategoria osoby krzyżuje się z kategoriami rodzaju i liczby, przy czym – co warto podkreślić – kategoria rodzaju bywa często w obu swoich paradygmatach formalnych, rzeczownikowym i czasownikowym, obciążona swoim prymarnym znaczeniem, tj. informacją o płci osoby działającej lub poddanej działaniu. Forma liczby mnogiej w stosunku do zaimków osobowych informuje o tym, że nadawca i/lub odbiorca tekstu, lub osoba trzecia – uczestnik danego zdarzenia – reprezentuje grupę osób, do której w danej sytuacji należy.

W polu semantycznym modalności deontycznej zmiana ulega hierarchia semantyczna w paradygmacie osoby. Na pierwszy plan wysuwa się osoba druga, a wykładnikiem formalnym tej zmiany jest odpowiednia intonacja i – wtórnie – końcówka wołacza. O tym, że to intonacja jest czynnikiem kontrolującym, świadczą dowodnie polskie substandardowe konstrukcje typu *Jasiu przyszedł, Stasiu powiedział* itp.

Język macedoński zreorganizował inwentarz i dystrybucję funkcji i form zaimków osobowych, tworząc nowy spójny system oparty na ich podstawowej funkcji operatorów referencji. Funkcji, której macedońskie zaimki osobowe zawdzięczają utrzymaną do dziś stosunkowo bogatą fleksję w obu swoich paradygmatach fundowanych przez opozycję (+/- ekspresywność). Przy czym w paradygmacie (+ ekspresywnym), tj. pod akcentem retorycznym, dochodzi do podwojenia form w trzech semantycznie prymarnych punktach paradygmatu, tj. w mianowniku, celowniku i w bierniku, np.:

N. *ЈАС мислаМ дека...*

D. *МЕНЕ МИ даде...*

A. *МЕНЕ МЕ виде...*

W mianowniku reduplikacja ma najdłuższe korzenie historyczne i stąd zapewne tradycyjny macedoński opis gramatyczny jej nie dostrzega. Chodzi tu o konstrukcje typu *ЈАС мислаМ, ТИ мислиШ...*, gdzie tzw. końcówka osobowa czasownika kontynuuje starą klitykę zaimkową – por. pełną paralełę polską.

Przyjrzyjmy się z kolei tym samym przypadkom w określonym (+ def) paradygmacie macedońskiej grupy imiennej, niech to będzie grupa *добар студент*:

N. *добриОТ студент*

D. *МУ на добриОТ студент*

A. *ГО добриОТ студент*

Klityki zaimkowe są tu – obok rodzajnika – wykładnikami określoności, a także – dzięki zachowanej fleksji – wykładnikami semantycznej roli argumentu, wreszcie – reduplikują informację z zakresu kategorii liczby i rodzaju. Do reduplikacji dochodzi także w transformie genetywnej, w konstrukcjach typu: *majka MII MOJA* czy *kykaTA MY HA PETPE*, gdzie dochodzi do głosu zaimek dzierżawczy i/lub klityka datywna jako wykładnik kategorii posesywności. Wypada podkreślić, że wszystkie zaimkowe wykładniki kategorialne obowiązkowo lokują się w prepozycji, z jednym istotnym wyjątkiem – posesywne klityki datywne, które w macedońskim towarzyszą często nazwom stopni pokrewieństwa, mają charakter enklityczny, por. *majka mu*, *cecampa mu*, *bpam my* itp.

Wśród pozostałych tzw. kategorii werbalnych, jak tryb, czyli *modus*, aspekt, czas czy diateza, najwięcej nowych rozwiązań na gruncie macedońskim znajdujemy w polu semantycznym modalności – tak epistemicznej, jak i deontycznej.

Modalność epistemiczna, czyli ocena wiarygodności przekazywanej informacji, pokrywa dwie strefy temporalne: a) prawdopodobieństwo przyszłego zdarzenia, b) przewidywanie, co mogło się zdarzyć, ale się nie zdarzyło w przeszłości. Macedoński gramatyzuje tu więcej dystynkcji semantycznych niż np. polszczyzna. Wchodzą tu w grę trzy różne tryby – *potentialis*, *conditionalis* i *subiunctivus* – przy czym na powierzchni tekstu obowiązują dwa modele.

Potentialis reprezentowany jest przez formant będący reliktem starego słowiańskiego optatywu – dziś skostniałą formę trzeciej osoby liczby pojedynczej *bu*. Formant ten łączy się z formą starego *participium praeteriti activi secundum*. *Potentialis* wyraża czynność, która ma szansę zrealizować się w przyszłości.

Conditionalis i *subiunctivus* zbudowane są praktycznie według tego samego modelu: formant kategorialny + *praesens* / *imperfectum* czasownika odmienianego. *Praesens* i *imperfectum* czasowników dokonanych to formy związane (*bound forms*) pojawiające się jedynie w opisywanych formacjach. Formant kategorialny bałkańskiego *conditionalis* to skostniała forma predykatu ‘velle’ – macedońskie *ke* (< 3. sg. od **xotěti*), a formant wyrażający *subiunctivus* to *da*. *Conditionalis praesentis* informuje o zdarzeniu, które zrealizuje się w przyszłości, jeżeli odpowiedni (wyrażony lub niewyrażony *explicite*) warunek zostanie spełniony, zaś *conditionalis praeteriti* pojawia się w protazie okresu warunkowego mówiącego o zdarzeniu niespełnionym w przeszłości. *Subiunctivus* to tryb charakterystyczny dla argumentów propozycyjalnych tzw. predykatów modalnych i szeroko pojętych predykatów wolicjonalnych. Pojawia się również regularnie w apodozie preterytalnego okresu warunkowego,

por. np. *Ќе паѓнев да не ме подржеме мој...* itp. *Subiunctivus ex definitione* zależny od *explicite* nazwanego lub wirtualnego predykatu, jest w znacznej mierze odpowiednikiem naszego bezokolicznika, którego w językach bałkańskich brak.

Obok wspomnianych trzech trybów w polu modalności epistemicznej pojawia się i *non-confirmativus*⁵. Formalnie jest to kontynuacja słowiańskiego ‘esse’-perfektu, który dzisiaj w macedońskim służy do informowania o wydarzeniach z przeszłości, co do których wiarygodności / faktywności mówiący ma zastrzeżenia i dystansuje się od odpowiedzialności za wiarygodność swojej informacji. Nie przypadkiem Horacy Lunt w pierwszej gramatyce nowego standardu macedońskiego (Lunt, 1952) określa odpowiednie konstrukcje jako „kategorię dystansu”. Nie przypadkiem też ta sama konstrukcja pokrywa semantykę znaną jako *admirativus*, tj. sytuacje, kiedy mówiący wyraża niewiarę w zdarzenia skądinąd (+ faktywne).

W polu modalności deontycznej znajdują się wszystkie przesłania do odbiorcy tekstu, które wymagają od niego wykonania lub zaniechania określonej czynności, a więc prośby, żądania, nakazy, zakazy itp. Podstawowym wykładnikiem tych apeli w macedońskim, jak i w innych językach słowiańskich jest *imperativus*, a siłę przesłania sygnalizuje w pierwszej instancji intonacja, a obok niej prepozytywny formant rozkaznika trzeciej osoby *heka* czy *hortativus ajde*. Obok form imperatywnych pojawia się *subiunctivus* zależny w tej funkcji od wirtualnego predykatu, który wyraża intonacja. *Subiunctivus* w takim użyciu to także wykładnik optatywu, często poprzedzany partykułą *само* ‘tylko’, np. *Само да дојде пролет!* (por. w tym związku polskie *żeby tylko...*).

Odrębną kategorię modalną wielkiej wagi stanowi negacja, tj. predykat ‘nieprawda, że...’. Podstawowym wykładnikiem jest tu odziedziczone prasłowiańskie *не*. Macedoński wypracował jednak również (pod wpływem greki?) specjalne formy negacji modalizowanej. W polu modalności epistemicznej jest to formuła *нема + subiunctivus*, tj. ekspresywne zaprzeczenie możliwości realizacji czynności przyszłej – *нема да...* konkuruje z nienacechowanym *не ќе*. Istnieje również ekspresywna konstrukcja zaprzeczająca fakt przeszły, typu *без + subiunctivus*, np. *Замина без да се поздрави*. ‘wyjechał bez pożegnania’ (por. szerzej Topolińska, 1992).

⁵ Przyjmuję terminologię Victora Friedmana (por. Friedman, 1977) jako najlepiej przystającą do sytuacji macedońskiej; skądinąd w grę wchodzi tryb znany i jako *dubitativus*, *mediativus*, *inferential*, *admirativus*, a w lokalnej tradycji macedońskiej *минато неопределено време*.

W polu modalności deontycznej modalna negacja to odpowiednio konstrukcje *немој / немојме + subiunctivus*.

Jak wynika z tego krótkiego przeglądu, język macedoński przez wieki przenoszony głównie drogą oralną, jest bardzo czuły na wszelkie dystynkcje modalne. Potwierdza to szeroki zakres użycia podstawowych predykatów modalnych, jak 'може', 'мопа', 'сме' oraz wszelkich partykuł epistemicznych.

Kolejną ważną kategorią semantyczną zdania, w językach słowiańskich w znacznej mierze zgramatyzalizowaną, jest aspekt, czyli wewnętrzna temporalna organizacja zdarzenia. Kategoria aspektu jest kategorią tzw. predykatów czynnościowych, które na powierzchni tekstu realizują się jako czasowniki. Jest ona zbudowana – zgodnie z terminologią Stanisława Karolaka (Karolak, 1984) – na opozycji: czynność kontynuatywna vs czynność momentalna. Dodatkową komplikację wnosi fakt, że czynność momentalna może być (wielokrotna, co powoduje, że czasowniki krotne / iteratywne znajdują się w rozkroku między aspektem momentalnym i kontynuatywnym. Nie wszystkie tematy werbalne o znaczeniu czynnościowym tworzą pary aspektowe, dlatego w wielu wypadkach odpowiednia wartość aspektu wbudowana jest bezpośrednio w ich znaczenie leksykalne. Wykładniki starej derywacji aspektowej mają zwykle charakter morfonologiczny lub sufiksalny. Z biegiem czasu w procesie derywacji predykatów momentalnych zaczyna dominować prefiksacja, która wnosi zarazem wielorakie modyfikacje semantyczne.

Język macedoński już dawno wyeliminował derywację morfonologiczną. Natomiast derywacja prefiksalna jest żywa do dziś, nawet w przypadku najnowszych zapożyczeń. Jeśli chodzi o wtórną derywację predykatów kontynuatywnych od prefigowanych predykatów momentalnych, język macedoński wykształcił uniwersalny sufiks *-yba*, który jest dziś dominującym sygnałem czynności kontynuatywnej (por. Vidoeski, 1997). Model: prefiks = aspekt momentalny ~ prefiks + *-yba* = aspekt kontynuatywny stale się rozprzestrzenia. Opozycja: aoryst ~ imperfekt straciła funkcję opozycji aspektowej. *Imperfectum* i *praesens* od czasowników momentalnych to dzisiaj formacje zablokowane, związane (por. wyżej), zaś aoryst od czasowników kontynuatywnych w praktyce jest coraz rzadszy.

Lokalizacja danej sytuacji na osi czasu opiera się na opozycji: sytuacja teraźniejsza, synchroniczna z sytuacją mówienia vs sytuacja miniona, wcześniejsza od sytuacji mówienia. Podstawowymi wykładnikami formalnymi są tu czasy przeszłe:

- a) dla czasowników momentalnych aoryst, a dla czasowników kontynuatywnych imperfekt;
- b) konstrukcje perfektywne z predykatami 'esse' i 'habere', typu *сум дојден* ~ *имам дојдено*, *сум јаден* ~ *имам јадено*, a nawet *сум биден* ~ *имам бидено*. Konstrukcje typu *сум дојден* derywowane są regularnie od czasowników intransytywnych, natomiast konstrukcje typu *имам дојдено*, z odcieniem rezultatywnym, są produktywne bez ograniczeń;
- c) opisany wyżej czas przeszły nieokreślony, tj. *non-confirmativus*.

Lokalizację sytuacji na osi czasu precyzują liczne adwerbia i adverbialia.

Podobnie jak inne języki słowiańskie, język macedoński odziedziczył tzw. czas zaprzeszyły, wykładnik *taxis*, sygnalizujący sytuację poprzedzającą inną sytuację przeszłą. Czasownikiem pomocniczym w macedońskim był tu imperfekt od 'esse'. Dzisiaj, znów podobnie jak w innych językach słowiańskich, czas zaprzeszyły praktycznie wyszedł z użycia.

Spośród partycypialnych wykładników *taxis* macedoński zachował jedynie *participium praeteriti activi secundum* w służbie *non-confirmativu*, *participium praeteriti passivum* zarówno w użyciu atrybutywnym, jak i związane w tzw. *ума*-perfekcie (por. wyżej), oraz adverbialne *participium praesentis activi* w skostniałej formie starego *femininum*, por. formacje typu *одејќу*, *чумажку*...

W pewnym zakresie z wykładników gramatycznych korzysta na gruncie macedońskim również semantyczna kategoria diatezy, tj. jedna z kategorii służąca topikalizacji tekstu. Przez diatezę rozumiem procesy prowadzące do zmiany podstawowej hierarchii argumentów danego predykatu – jest to więc kategoria zdania. Zmiany diatetyczne najczęściej sygnalizuje inwersja lub przesunięcie akcentu retorycznego. Zmiany te to wynik adaptacji do kontekstu i/ lub konsytuacji, a więc nie jest to gramatyka *sensu stricto*, raczej lingwistyczna pragmatyka. Regularny charakter ma na gruncie słowiańskim zmiana tzw. strony czynnej na bierną. Zna ją też macedoński, ale równie często, może i częściej, stosuje w odpowiednich sytuacjach inwersję. Tak np. zdanie *Мажка ми го соши овој фустан*. 'Mama uszyła mi tę sukienkę' możemy przekształcić albo jako *Овој фустан го соши мајка ми*, albo w *Овој фустан е сошшен од мајка ми* – bez wyraźnej różnicy znaczeniowej między obu wariantami.

Do semantycznych kategorii zdania wypada zaliczyć także gradację / stopniowanie, tj. informację o zmianach intensywności orzekanej cechy. Jest ona oparta na relacji porównania i dotyczy klasy predykatów, które na powierzchni tekstu realizują się jako przymiotniki i/lub przysłówki. Macedoń-

ski w tym wypadku znacznie uprościł i zracjonalizował system wyznaczników formalnych. Sufiks stopnia wyższego zastąpiony został odpowiednim prefiksem, usunięte zostały alternacje rdzenne, tak że otrzymujemy paradygmat formalny typu: *стар ~ постар ~ најстар*, *добар ~ подобар ~ најдобар* itp. Niekiedy – na wzór dialektów – kolokwialny standard stosuje stopniowanie predykatów o formie rzeczownika – nazwy nosiciela cechy, por. np. *јунак ~ појунак*, *мајстор ~ најмајстор* itp. Elementy porównania i gradacji odnajdujemy również w strukturze semantycznej tzw. liczebników porządkowych, a także przymiotników typu *последен*, *предпоследен*, por. zdania typu *По математика Ана е втора во своето одделение* ‘Z matematyki Anna jest druga w swojej klasie’ czy *Петре стигна петти до мета* ‘Piotr dotarł do mety jako piąty’ (por. Benveniste, 1975).

Czas podsumować wnioski z tego dosyć powierzchownego przeglądu i podkreślić wartość materiałów macedońskich dla badań nad ewolucją języka:

- na terenach wieloetnicznych i wielojęzycznych we wspólnotach językowych żyjących pod obcą etnicznie i językowo administracją ewolucja języka ulega przyspieszeniu tak w sferze konceptualizacji zmieniającego się świata, jak i sferze formalnych, gramatycznych wykładników tej ewoluującej konceptualizacji;
- jeżeli przyjmiemy tezę, że gramatyzacji, tj. regularyzacji wykładników formalnych, podlegają treści najważniejsze dla powodzenia aktu komunikacji językowej, to dostrzeżemy, że analiza materiałów macedońskich potwierdza tę tezę i pokazuje charakterystyczne rozszerzenie zakresu gramatyzacji przez wprowadzenie kategorii referencjalnej określoności oraz przez gramatyzację serii relewantnych dystynkcji modalnych;
- zakres gramatyzacji znajduje odzwierciedlenie na dwu poziomach: na poziomie grupy imiennej i na poziomie zdania, dlatego gramatyzowane kategorie semantyczne dzielimy na kategorie właściwe grupie imiennej i kategorie właściwe zdaniu. W obu tych dziedzinach język macedoński przeprowadza paralelne zmiany: zmienia charakter formantów kategorialnych, likwiduje alternacje morfonologiczne, a postpozycyjne wykładniki sufiksalne zmienia na proponowane swobodne wykładniki syntaktyczne,

odpowiednio przyimki i skostniałe partykuły werbalne, co zapewnia większą czytelność wszelkich sygnałów gramatycznych;

- rejestrujemy nowe rozwiązania dotyczące nie tylko reguł gramatycznych *sensu stricto*, ale i konwencjonalne zmiany pragmatyczne – adaptację formy językowej do potrzeb konkretnych sytuacji użycia tej formy;
- *notabene*, symptomy podobnych zmian we wszystkich wspomnianych zakresach obserwujemy też w innych językach słowiańskich, których ewolucja przebiega wolniej, ale jej kierunek jest podobny.

Na zakończenie nie mogę nie wspomnieć – o czym miałam już okazję pisać (Topolińska, 2015) – o uderzającym paralelizmie przyczyn i skutków ewolucji języków ligi bałkańskiej, z jednej strony, i języka angielskiego oraz zachodnioeuropejskich języków romańskich, z drugiej. Na Bałkanach niewątpliwie odegrał tu istotną rolę wpływ prestiżowej greki, jednak w obu wypadkach dominował – jak się wydaje – czynnik romański w postaci tzw. wulgarnej łaciny.

BIBLIOGRAFIA

- Benveniste, E. (1975). *Noms d'agent et noms d'action en indo-europeen*. Paris: Librairie d'Amerique et d'Orient.
- Fillmore, C. J. (1966). *Toward a modern theory of case: The Ohio State University project on linguistic analysis*. Report No 13. Columbus: Ohio State University.
- Fillmore, C. J. (2002). The case for case. W: C. J. Fillmore, *Form and meaning in language*. (T. 1, *Papers on semantic roles*, ss. 21–294). Chicago: University of Chicago Press.
- Friedman, V. A. (1977). *The grammatical categories of the Macedonian indicative*. Columbus: Slavica.
- Jakobson, R. (1957). *Shifters, verbal categories and the Russian verb*. Cambridge: Harvard University, Department of Slavic Languages and Literatures. (Russian Language Project)
- Karolak, S. (1984). Składnia wyrażen predykatywnych. W: S. Karolak, *Gramatyka współczesnego języka polskiego: Składnia* (ss. 11–210). Warszawa: PWN.
- Lunt, H. (1952). *A grammar of the Macedonian literary language*. Skopje: Drzavno knigoizdatelstvo na NR Makedonija.
- Topolińska, Z. (1973). *Vocativus* – kategoria gramatyczna. W: *Otázky slovanské syntaxe III* (ss. 269–274). Brno: Universita J. E. Purkyně.
- Topolińska, Z. (1992). Mac. *Bez da...* – próba interpretacji. W: *Etudes de linguistique Romane et Slave* (ss. 619–628). Cracovie: École normale supérieure.

- Topolińska, Z. (2015). The spiral of evolution. *Studia Lingvistica Universitatis Jagellonicae Cracoviensis*, 132(2), 37–42.
- Vidoeski, B. (1997). Morphological patterns of imperfective verbs in dialects of the Macedonian language. *Balkanistica*, 10, 411–429.
- Илиевски, П. Х. (1988). Кон интерпретација на моделот на удвоениот објект во македонскиот јазик. В: *Балканолошки лингвистички студии со посебен осврт кон историскиот развој на македонскиот јазик* (ss. 167–181). Скопје: Институт за македонски јазик.
- Петроска, Е. (2008). *Количествените категории во македонскиот јазик: Од семантика кон форма*. Скопје: Македонска реч.
- Тополињска, З. (w druku). Падежни односи vs семантичке улоге.
- Цветковски, В. (w druku). *Етнолингвистички особености на турските лексички заеми во колоквијалниот македонски јазик на Битола*.

BIBLIOGRAPHY

(TRANSLITERATION)

- Benveniste, E. (1975). *Noms d'agent et noms d'action en indo-europeen*. Paris: Librairie d'Amerique et d'Orient.
- Cvetkovski, V. (in press). *Etnolingvistički osobenosti na turskite leksički zaemki vo kolokvijalniot makedonski jazik na Bitola*.
- Fillmore, C. J. (1966). *Toward a modern theory of case: The Ohio State University project on linguistic analysis*. Report No 13. Columbus: Ohio State University.
- Fillmore, C. J. (2002). The case for case. In C. J. Fillmore, *Form and meaning in language*. (Vol. 1, *Papers on semantic roles*, pp. 21–294). Chicago: University of Chicago Press.
- Friedman, V. A. (1977). *The grammatical categories of the Macedonian indicative*. Columbus: Slavica.
- Ilievski, P. H. (1988). Kon interpretacija na modelot na udvoeniot objekt vo makedonskiot jazik. In *Balkanološki lingvistički studii so poseben osvrt kon istoriskiот razvoj na makedonskiот jazik* (pp. 167–181). Skopje: Institut za makedonski jazik.
- Jakobson, R. (1957). *Shifters, verbal categories and the Russian verb*. Cambridge: Harvard University, Department of Slavic Languages and Literatures. (Russian Language Project)
- Karolak, S. (1984). Składnia wyrażen predykatywnych. In S. Karolak, *Gramatyka współczesnego języka polskiego: Składnia* (pp. 11–210). Warszawa: PWN.
- Lunt, H. (1952). *A grammar of the Macedonian literary language*. Skopje: Drzavno knigoizdatelstvo na NR Makedonija.

- Petroska, E. (2008). *Količestvenite kategorii vo makedonskiot jazik: Od semantika kon forma*. Skopje: Makedonska reč.
- Topolinjska, Z. (in press). Padežni odnosi vs semantičke uloge.
- Topolińska, Z. (1973). *Vocativus* – kategoria gramatyczna. In *Otázky slovanské syntaxe III* (pp. 269–274). Brno: Universita J. E. Purkyně.
- Topolińska, Z. (1992). Mac. *Bez da...* – próba interpretacji. In *Etudes de linguistique Romane et Slave* (pp. 619–628). Cracovie: École normale supérieure.
- Topolińska, Z. (2015). The spiral of evolution. *Studia Linguistica Universitatis Jagellonicae Cracoviensis*, 132(2), 37–42.
- Videoski, B. (1997). Morphological patterns of imperfective verbs in dialects of the Macedonian language. *Balkanistica*, 10, 411–429.

Praktyczne i teoretyczne plusy późnej standaryzacji (na przykładzie języka macedońskiego)

Autorka wyjaśnia wyjątkowe znaczenie języka macedońskiego dla badań spontanicznej ewolucji języka w środowisku multietnicznym i multilingualnym, w sytuacji, gdy język administracji jest obcy dla nosicieli lokalnych dialektów. Badaczka analizuje przyczyny i rezultaty procesów gramatyzacji, charakterystycznych dla języka macedońskiego na poziomie grupy imiennej oraz na poziomie zdania. Stwierdza, że dotyczą one informacji kluczowej dla udanego przebiegu aktu komunikacji językowej oraz że sprowadzają się one na ogół do przerzucania formantów kategoryalnych z postpozycji do prepozycji i – najczęściej – z poziomu morfologicznego na poziom syntaktyczny.

Słowa kluczowe: język macedoński, paradygmaty semantyczne, przyspieszona ewolucja

Theoretical and Practical Benefits of Late Standardization (the Example of Macedonian Language)

The author underlines the importance of the Macedonian language for the research of spontaneous linguistic evolution in the multiethnic and multilingual territories with the language of the administration foreign to the local linguistic communities. She analyzes both causes and results of the Macedonian processes of grammaticalization at the level of

the noun phrase and at the sentential level and states that they concern information most important for successful communication and that they all lead to the transfer of the categorical formants from postposition to anteposition and – most often – from the morphological to the syntactic level.

Keywords: Macedonian language, semantic paradigms, accelerated evolution

Notka o autorze

Zuzanna Topolińska (zuzana@manu.edu.mk) – językoznawczyni, slawistka, autorką wielu prac m.in. z zakresu dialektologii polskiej i słowiańskiej, np. *Stosunki iloczynowe polsko-pomorskie* (1964), *Remarks on the Slavic NounPhrase* (1984), *Język, człowiek, przestrzeń* (1999), *Słownik polsko-macedoński i macedońsko-polski* (wspólnie z Bożidarem Vidoeskim i Włodzimierzem Pianką), ośmiu tomów serii *Polski – Macedoński. Konfrontacja gramatyczna*. Pracuje w Centrum Badawczym Lingwistyki Arealnej im. Bożidara Vidoeskiego przy Macedońskiej Akademii Nauk i Sztuk (MANU); jest członkiem Polskiej Akademii Umiejętności (PAU), MANU oraz zagranicznym członkiem Serbskiej Akademii Nauk i Sztuk (SANU).

Zuzanna Topolińska, Prof. (zuzana@manu.edu.mk) – linguist, Slavist, author of many works from the field of Polish and Slavic dialectology, including: *Stosunki iloczynowe polsko-pomorskie* (1964), *Remarks on the Slavic Noun Phrase* (1984), *Język, człowiek, przestrzeń* (1999), *Słownik polsko-macedoński i macedońsko-polski* (co-authors Božidar Vidoeski and Włodzimierz Pianka), eight volumes of the series *Polski – Macedoński. Konfrontacja gramatyczna*. She works in Božidar Vidoeski Research Center for Areal Linguistics of the Macedonian Academy of Sciences and Arts; she is a full member of the Polish Academy of Learning (PAU), the Macedonian Academy of Sciences and Arts (MANU) and foreign member of the Serbian Academy of Sciences and Arts (SANU).